

Grażyna Voss

Wyższa Szkoła Bankowa
w Toruniu

Rachunkowość kreatywna – ukryty program edukacyjny

Szkolne i pozaszkolne formy kształcenia są odzwierciedleniem ładu i nieładu społecznego, o czym świadczą przeprowadzane reformy i liczne zmiany w systemach edukacyjnych. Jednak w całym procesie kształcenia najszybciej na zachodzące zmiany w otoczeniu reaguje edukacja dorosłych, która skupia w sobie problemy społeczne, ekonomiczne i polityczne państwa. Nauki ekonomiczne podatne są także na wpływ czynników o zasięgu międzynarodowym, wynikającym z globalizacji rynku. Ponadto zmiany wynikają z uwarunkowań i wytycznych międzynarodowych w zakresie harmonizacji i standaryzacji procesów gospodarczych oraz z przejmowania przez podmioty gospodarcze przyjętych na świecie dobrych praktyk gospodarczych. Przedstawione elementy stają się wyznacznikami i świadczą o specyficznych cechach edukacji dorosłych, w odniesieniu do przedziału czasowego, w którym te zjawiska miały miejsce.

Specyfika kształcenia dorosłych w systemie szkolnictwa wyższego i systemie pozaszkolnym (fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne, spółki prawa handlowego) w określonym okresie historycznym nazywana jest kulturą edukacyjną dorosłych i w Polsce można ją odnieść do edukacji sprzed 1989 r., nazywanej starą kulturą edukacyjną dorosłych i edukacji, którą obserwujemy po 1989 r., nazywanej *quasi*-nową. Kultura ta niewątpliwie wpisuje się w uwarunkowania wolnego rynku, wpływające na usługi edukacyjne poprzez otwarte programy kształcenia, czyli student-klient, odbiorca usług edukacyjnych. Kulturę organizacyjną można rozpatrywać w różnych płaszczyznach związanych z funkcjonowaniem szkolnictwa, jednak w odniesieniu do procesu kształcenia można wyróżnić:

- formę i czas trwania procesu edukacyjnego,
- organizację procesu uczenia (planowanie, program kształcenia),
- przygotowanie (dobór treści i metod),
- realizację (sposób komunikowania się, w tym *e-learning*).

Rachunkowość kreatywna

Pojęcie *kreatywny* od łac. *creatio* oznacza 'tworzenie'. W potocznym znaczeniu kreatywność oznacza działanie niekonwencjonalne i z pomysłem. W swoim podstawowym znaczeniu jest ono pozytywne, a mimo to nie zawsze jest tak postrzegane w rachunkowości. Tymczasem rachunkowość kreatywna to kreatywność, twórczość oraz wykorzystanie dostępnych metod do tworzenia obiektywnego sprawozdania finansowego. Opisane działania powinny być tak wykorzystane, aby ich zastosowanie nie kolidowało z krajowymi i międzynarodowymi regulacjami prawnymi.

Kreatywną rachunkowość nazywa się również twórczą księgowością i często uważa za przejaw nieuczciwych praktyk księgowych, czyli działań zmierzających do wprowadzenia w błąd użytkowników sprawozdań finansowych. Rachunkowość w wyniku dokonywanych w ciągu

roku obrotowego pomiarów, wyceny i rejestracji operacji gospodarczych zgodnie z przyjętymi zasadami prawa bilansowego i regulacjami o zasięgu międzynarodowym tworzy zbiór informacji księgowych, którego efektem finalnym jest sprawozdanie. Manipulacja danymi nie ma nic wspólnego ze zjawiskami, które zaszły w rzeczywistości. Przedstawianie nieprawdziwego obrazu jednostki może dać pewną przewagę konkurencyjną nad innymi podmiotami na rynku. Ukrywanie wiarygodnego i rzetelnego obrazu jednostki na dłuższą metę jest jednak niemożliwe i zostaje zweryfikowane przez rzeczywistość gospodarczą (Kolśnik 2006). Przyczyn popełniania oszustw jest wiele i są one uzależnione od sytuacji na rynku, w tym także od interesów właścicieli. Często przyczyną kreatywności jest chęć ukrycia niepowodzeń związanych z brakiem realizacji zamierzonych celów finansowych przez jednostkę. Celem tych nadużyć jest przedstawienie nieprawidłowych danych w sprawozdaniu finansowym, a także zniekształcenie rzeczywistego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej. Zmiany w gospodarce będące skutkiem globalizacji procesów gospodarczych stawiają ogromne wyzwanie dla osób zarządzających, przetrwanie i utrzymanie się na rynku jest zadaniem niezmiernie trudnym i jednocześnie coraz bardziej ryzykownym. Złożoność współczesnej gospodarki światowej poddała wielkiej próbie zasady wynikające z norm etycznych stosowanych w biznesie. Zjawisko to dotyczy głównie kadry kierowniczej działającej pod presją zaostrzającej się konkurencji i wyborów moralnych dokonywanych w czasach zwiększającej się konkurencji, niepewności i kryzysu. W czasie kryzysu pokusa na stworzenie – wykreowanie sprawozdania finansowego jest coraz większa. Dlatego warto zawsze zadać pytanie, gdzie są granice, których nie należy przekroczyć?

Całkowita eliminacja oszustw nie jest w praktyce możliwa, a fałszowaniu sprawozdań finansowych powinno przeciwdziałać badanie sprawozdań przez biegłego rewidenta. Jednak obecnie w Polsce, zgodnie z *Ustawą o rachunkowości*, większość przedsiębiorstw nie podlega temu obowiązkowi. Ponadto ryzyko niewykrycia oszustwa przez biegłego rewidenta jest znacznie większe niż ryzyko niewykrycia istotnych nieprawidłowości.

Od rachunkowości kreatywnej w negatywnym znaczeniu tego określenia należy odróżnić rachunkowość agresywną, czyli fryzowanie zysków, pokazywanie nieuczciwych wyników finansowych (Wiatr 2008). Rachunkowość agresywna związana jest z oszustwem mającym znamiona działań zaplanowanych, których celem jest ukrycie prawdy o sytuacji majątkowej i finansowej. Wykorzystuje się w niej wyrafinowane metody, a wykrycie oszustwa stanowi niemałe wyzwanie.

Kreatywna, a nawet agresywna rachunkowość nie jest zjawiskiem nowym, przypadki jej stosowania znane są od dziesięcioleci. W celu określania tego typu zjawisk używano określenia triki finansowe (Gut 2006, s. 2).

Etyka w biznesie

Etyka jest dziedziną filozofii istniejącą ponad 2 tys. lat. W czasach Arystotelesa, a nawet od czasów Sokratesa różni filozofowie poświęcali jej dużo czasu. Starożytni zastanawiali się nad kryteriami dobra i zła, nad zakresem obowiązków oraz nad istotą i sposobami uzasadnienia norm moralnych. W obecnych czasach etyka jest zbiorem różnych teorii. Jedną z nich, nazywaną deontologiczną (gr. *deon* – ‘obowiązek’) stawia następujące pytania:

- Jakie są nasze powinności?
- Jak powinniśmy postępować?
- Według jakich norm powinniśmy działać?
- Jakich zakazów i nakazów przestrzegać?

Inne podejście w etyce przedstawia teoria aksjomatyczna (gr. *axio* – ‘wartość’) operująca pytaniami:

- Jak osiągnąć wartości przez nas cennie?

- Do czego dążyć?
- Jak to osiągnąć?

Trzecia grupa teorii nazywanych teoriami aretologicznymi (gr. *arete* – ‘cnota’) odpowiada na pytania:

- Kim chcielibyśmy być?
- Jak postępować, by żyć w zgodzie z samym sobą?
- Co robić, aby mieć poczucie własnej wartości?

Etyka zajmuje się opisem i analizą powyższych teorii. Trudno ustalić, jakie są zależności między wiedzą etyczną, znajomością stanowisk i argumentów etycznych a postawami zajmowanymi w życiu. Zdaniem M. Środy, dobroci nie można się nauczyć i nie można jej wymagać, uczciwości trzeba się nauczyć i wymagać jej należy.

Potrzeba istnienia *Kodeksu zawodowej etyki w rachunkowości* wynika ze świadomości, iż rachunkowość jest nierozzerwalnie związana z działalnością gospodarczą i społeczną. Jakość pracy świadczonej przez osoby wykonujące taki zawód określa w dużej mierze nie tylko rozwój zatrudniającej je jednostki. Wpływa ona bowiem także na decyzje różnych grup użytkowników informacji pochodzących z rachunkowości. *Kodeks zawodowej etyki w rachunkowości* zawiera regulację etycznego postępowania w zakresie najistotniejszych sfer aktywności zawodowej osób zajmujących się rachunkowością, a także zobowiązuje każdą osobę zajmującą się rachunkowością do przestrzegania zasad etyki i postępowania zgodnie z duchem rozwoju zawodu w dziedzinie rachunkowości i globalnego otoczenia, w którym jest wykonywany. Ponadto ma on również za zadanie informować otoczenie gospodarcze, że w dziedzinie rachunkowości wypracowano określone zasady zapewniające wykonywanie związanej z nim pracy w sposób rzetelny, profesjonalny i odpowiedzialny (*Kodeks zawodowej etyki w rachunkowości* 2007, s. 13).

Dydaktyka w rachunkowości

Standardy kształcenia dla kierunku studiów finanse i rachunkowość, studia pierwszego stopnia, w grupie treści kierunkowych przewidują kształcenie w zakresie rachunkowości finansowej obejmujące: koncepcje i zasady rachunkowości finansowej, harmonizację i standaryzację rachunkowości – międzynarodowe normy i wzorce, zasady wyceny bieżącej i wyceny bilansowej aktywów i pasywów – przeszacowania, odpisy aktualizujące, szczegółowe problemy wyceny, ewidencji i sprawozdawczości aktywów trwałych i obrotowych – aktywa operacyjne i aktywa inwestycyjne, zobowiązania finansowe oraz rezerwy bilansowe i pozabilansowe, kapitał własny, przychody i koszty, rodzaje wyników finansowych, prowadzenie ksiąg rachunkowych, skonsolidowana sprawozdawczość finansowa, obowiązki sprawozdawcze przedsiębiorstwa.

Studia drugiego stopnia przewidują w zakresie standardów sprawozdawczości finansowej następujące treści: koncepcyjne założenia sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, prezentacja instrumentów finansowych w sprawozdawczości, ujęcie rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych, utrata wartości aktywów, prezentacja kapitałów własnych oraz zobowiązań, sprawozdanie zmian w kapitale własnym, aktywa i zobowiązania z tytułu podatku dochodowego, ujęcie przychodów.

Można przyjąć, że kształcenie zawodowe ma na celu:

- opanowanie wiedzy zawodowej,
- przygotowanie do pracy poprzez opanowanie metod, środków i form działania, typowych dla zawodu,
- kształtowanie postaw i przekonań naukowych związanych z przyszłym zawodem,
- rozwinięcie specjalnych uzdolnień, ważnych dla zawodu,
- rozwinięcie potrzeb, motywów i zainteresowań związanych z danym zawodem,

- wdrożenie do ciągłego doskonalenia kwalifikacji zawodowych poprzez samokształcenie (Okoń 2003).

Współczesne szkolnictwo wyższe odchodzi od tradycyjnego modelu kształcenia. Coraz mniejszy nacisk kładzie się na podawanie wiedzy w formie wykładu. Ważniejsze staje się przygotowanie studenta do aktywnego zdobywania wiedzy oraz rozwoju samodzielnego myślenia i twórczego przetwarzania zdobytej wiedzy. Rozwijanie aktywności i motywacji do zdobywania wiedzy studenta w procesie kształcenia skutkuje w późniejszym czasie umiejętnością rozwiązywania złożonych problemów, które napotyka się w pracy zawodowej. Jednostka zmotywowana twórczo, wyzwolona ze schematycznego sposobu rozwiązywania zadań, jest osobą przedsiębiorczą, posiadającą inicjatywę podejmowania wyzwań, poszukującą niestandardowych rozwiązań. Staje się jednostką twórczą – kreatywną (Kuźbicka 2007).

W procesie kształcenia jako jedną z metod dydaktycznych wykorzystuje się projekt. Jest to metoda planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, mająca na celu wykształcenie umiejętności zastosowania zdobytej wiedzy w praktyce. Istotą jej jest to, iż studenci samodzielnie (lub w zespołach, najlepiej trzech- lub pięcioosobowych) realizują jedno duże zadanie. Zwyczajowo przyjmuje się możliwość realizacji zadań przekrojowych lub mających charakter interdyscyplinarny, wymuszających na wykonawcy powiązania wiedzy z różnych obszarów lub obszarów z pogranicza treści podstawowych projektu. Celem tej metody jest kształtowanie umiejętności planowania, organizowania pracy własnej, zbierania i selekcjonowania informacji, rozwiązywania problemów, pracy w grupie, podejmowania decyzji, oceniania i komunikowania się.

Wykorzystanie metody projektu przebiega etapowo, zaczyna się od ustalenia przez wykładowcę treści, które będą realizowane, następnie następuje zapoznanie studentów z wybraną metodą. Omówienie wszystkich zagadnień często jest niemożliwe, dlatego warto odwołać się do literatury przedmiotu, nie ograniczając studenta jedynie do materiałów zaprezentowanych w trakcie wykładów czy konwersatoriów. Etap ten ma na celu wzbudzić zainteresowanie tematyką, pokazać problemy, które mogą się pojawić w danym obszarze oraz możliwości ich rozwiązania. Należy również zaproponować literaturę pomocną (ale nie jedyną) przy realizacji projektu. Następnym etapem jest wybór tematyki (obszarów i poruszanych zagadnień). W jego trakcie można pozwolić na pewną dowolność i samodzielność w wyborze tematu, można także podać listę tematów do wyboru lub opracować jeden temat dla wszystkich.

Przygotowanie do realizacji projektu powinno zawierać:

- opracowanie instrukcji do projektu, w której opisane zostaną cele i standardy, które powinny się znaleźć w projekcie,
- ustalenie konsultacji (jeśli prowadzący przewiduje pytania indywidualne ze strony studentów),
- opracowanie kryterium oceny.

Mocne strony metody projektu to:

- integracja zespołu,
- nauka samodzielności i stosowania zdobytej wiedzy w praktyce,
- nauka poszukiwania i selekcjonowania informacji oraz posługiwania się nowymi źródłami informacji.

Słabe strony metody projektu to:

- długi czas realizacji,
- możliwość powielania przyjętych rozwiązań.

Chcąc osiągnąć sukcesy i być zadowolonym ze swojej pracy zawodowej, absolwent musi nauczyć się planowania i organizacji własnej pracy, podejmowania decyzji i dokonywania właściwych wyborów. Metoda projektu pozwoli na zdobycie opisanych umiejętności, które będą wykorzystane w działalności pozaszkolnej, w tym działalności zawodowej.

Nauczanie staje się sztuką. Wspieraniem rozwoju profesjonalnego jest dokształcanie zawodowe, które umożliwia transfer wiedzy i umiejętności z sali wykładowej do praktyki zawodowej (Matlakiewicz, Solarczyk-Szwec 2009).

Tab. 1. Czynniki procesu wdrażania efektów szkolenia

Transfer wiedzy i umiejętności	=	Poziom szkolenia	+	Motywacja uczestników	+	Warunki i możliwości w miejscu pracy
---------------------------------------	---	-------------------------	---	------------------------------	---	---

Źródło: B. Kalinowska, *Zarządzane efektami szkoleń* [w:] M. Owczarz (red.), *Poradnik edukatora*, CODN, Warszawa 2005, s. 256.

Niestety, często się tak zdarza, iż w praktyce udział w zajęciach dydaktycznych stosunkowo rzadko wiąże się z wykorzystaniem jego efektów w pracy zawodowej. Zjawisko takie w literaturze zostało nazwane luką transferu efektów szkolenia do praktyki zawodowej. Na poziom zastosowania wiedzy i umiejętności w rzeczywistych warunkach wpływają:

a) metody:

- prezentacja teorii, opis nowych umiejętności i ich zastosowania,
- demonstracja nowych umiejętności,
- praktyczne zastosowanie nowych umiejętności w symulowanych warunkach,
- przekazanie informacji zwrotnej o zastosowaniu nowych umiejętności w symulowanych warunkach,
- opracowanie planu zastosowania nowych umiejętności w rzeczywistych warunkach,
- udzielanie indywidualnej pomocy w zastosowaniu nowych umiejętności w rzeczywistych warunkach;

b) efekty doskonalenia:

- uświadamianie potrzeby nabycia nowych umiejętności,
- zdobycie usystematyzowanej wiedzy o nowych umiejętnościach,
- nabycie nowych umiejętności,
- praktyczne zastosowanie nowych umiejętności (Kalinowska 2005, s. 257).

Ukryty program edukacyjny

Ukryty program to wszystko to, czego studenci uczą się i poznają oraz czego doświadczają w trakcie studiów, a co jest poza oficjalnym programem nauczania, poza oficjalnymi celami kształcenia, czego świadomie lub nieświadomie chce nauczyć wykładowca, a co jest niezmiernie ważne dla efektów kształcenia. Prowadząc zajęcia z zakresu rachunkowości, przedstawiamy treści kształcenia w świetle przyjętych standardów, jednak nie wszystkie elementy procesu edukacyjnego oparte są wyłącznie na treściach kształcenia. Przytaczając liczne przykłady z praktyki, omawiamy zarówno dobre praktyki gospodarcze, jak i negatywne skutki nadużyć. Omawiamy zasady rachunkowości oraz możliwości dokonywania wyboru na etapie tworzenia polityki rachunkowości jak również w przyjętych rozwiązaniach praktycznych. Opierając się na projekcie, pozwalamy na dowolność wyboru metod wyceny, zastosowanych wariantów i regulacji prawnych, w świetle których prezentujemy sprawozdania finansowe.

Mniej lub bardziej świadomie prezentujemy więc rachunkowość kreatywną jako ukryty program. O ukrytych programach warto mówić ze względu na skutki, które powodują w procesie kształcenia. Można tutaj wymienić przynajmniej dwie istotne w skutkach konsekwencje:

- brak wiedzy, umiejętności i świadomości studentów o skutkach stosowania rachunkowości kreatywnej bez odpowiedniej wiedzy merytorycznej może doprowadzić do nieprawidłowości, a w ostateczności do nadużyć,

- brak zajęć z etyki w biznesie, a tym samym propagowania zagadnień zawartych w *Kodeksie zawodowej etyki w rachunkowości*.

Ujawnienie programu, wyjście z ukrytego programu, przedstawienie rachunkowości kreatywnej, która w połączeniu z etyką stanie się dobrym przygotowaniem i pozwoli na wykorzystanie wiedzy i umiejętności w praktyce zawodowej, może przynieść korzyści społeczne?

Ukryty program edukacyjny może i dotyczy różnych obszarów edukacyjnych, realizowany jest w ramach zajęć dydaktycznych, nie został nazwany i podany do wiadomości uczestników procesu kształcenia. Rachunkowość kreatywna jest zjawiskiem występującym w praktyce księgowej od wielu lat, chociaż od niedawna nazywana jest kreatywną. Rachunkowość jako nauka i składowa treść kształcenia ma swoje ugruntowane miejsce w edukacji, jednak czy proces edukacyjny może wyeliminować negatywne skutki w praktyce? W literaturze rachunkowość kreatywna łączona jest kryzysem. Zdaniem A. Kameli-Sowińskiej, jedyną drogą wyjścia z kryzysu i szansą, że się nie powtórzy, jest szczególny nacisk na etykę, moralność i społeczną odpowiedzialność biznesu (A. Kamela-Sowińska 2009). Zastanawianie się nad ukrytym programem ma sens, o ile uczynimy go jawnym.

Literatura

1. Gut P., 2006, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa.
2. Kalinowska B., 2005, *Zarządzanie efektami kształcenia szkoleń, Poradnik edukatora*, CODN, Warszawa.
3. Kamela-Sowińska A., 2009, *Rachunkowość w czasach kryzysu*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 51, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
4. *Kodeks zawodowej etyki w rachunkowości*, 2007, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
5. Kolaśnik K., 2006, *Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych*, „Buchalter” 35.
6. Kuźbica B., 2007, *Kształcenie menedżerów w Polsce doby przemian* [w:] *Andragogika w ujęciu interdyscyplinarnym*, W. Horyń, J. Maciejewski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
7. Matlakiewicz A., Solarczyk-Szwec H., 2009, *Dorośli uczą się inaczej*, CKU, Toruń.
8. Okoń W., 2003, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
9. Wiatr M., Kurek M., Bednarek G., 2008, *Sprawozdawczość finansowa a kreatywna rachunkowość – propozycja bilansu według W. Osbahra* [w:] *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, E. Walińska (red.), Oficyna a Wolters Kluwers Business, Warszawa.

Creative Accounting – Indirect Syllabus

Changes occurring on the market have made possibilities for development of creative accounting, which is omnipresent in the contemporary accounting. Lectures prepared by an educator do not provide teaching creative accounting. However, following curriculum and using method of projects allow learning creative accounting, which has become indirect curriculum.